

B I B I A N A - medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BRATISLAVA

K R Í D L A

Námet a dramaturgia P.Uher
Scenár Kristína Kúdelová
Výtvarno-priestorové riešenie Ondrej Slivka

Človek sám seba nazval pánom tvorstva, umiestnil sa na vrchol živočíšneho vývoja.
Hlava a ruky mu umožnili pracovať a dosiahnuť veľmi veľa. Ale predsa mu niečo
chýbalo.

Keď sa pozrel smerom hore, videl **vtákov**, ktorí vedia lietať... Videl tisícky vtáčích a
motýľích druhov, ktoré sa vďaka

k r í d l a m

vznášajú, prekonávajú obrovské vzdialenosti, lákajú, ochraňujú ale i klamú.
Hoci veľa z nich pôsobí krehko, sú stabilné, pevné a silné.
Aj veľké krídla **albatrosa**, aj jemné, sieťované krídla **vážky**...

Človek by tiež chcel mať krídla. Aby cítil slobodu a aby mohol dosahovať víťazstvá.
Víťazstvá totiž sídlia vo výškach a dá sa k nim len ťažko prepracovať.
V umení a mytológii boli krídla takmer nevyčerpatelným symbolom – práve tej
spomínanej slobody, víťazstiev, neobmedzenej slobody a túžob.
Časť z našich túžob sme už dosiahli. Sami lietať nevieme, ale naše technické schopnosti
sme dotiahli tak ďaleko, že sa aspoň
vznášame.

KONCEPCIA a FILOZOFIA
výstavy

Krídla sú mostom medzi fantáziou a realitou. Keby nebolo krídel, Pegas by bol len obyčajným koňom a anjeli by nám nepripadali taký božskí. Krídla sú pre človeka neprestajnou inšpiráciou. Kvôli nim sníval, kvôli nim neustále rozvíjal svoje schopnosti, posúval svoje hranice poznania, možností a vlastných síl.

Niekde v strede medzi jeho snami a skutočnými možnosťami stojí príroda. Od prírody Odpozorovával,
prírodu sa snažil napodobniť
raz hore vo sférach fantázie /v májkach, mýtoch, umení/ a raz dole na zemi,
vo svojom každodennom živote.

Naša výstava bude mapovať cestu človeka na jeho ceste od fantázie k realite – a späť. Začne sa pri jeho túžbe po lietaní, pri jeho bájných výmysloch. Bude pokračovať napodobňovaním prírody a skutočnými pokusmi o lietanie.

A nakoniec sa k fantázii opäť vráti.

Človek sa totiž k lietadlu naozaj dopracoval.

A keby svoje úspechy a neúspechy vyrozprával nejakému nezainteresovanému tvorovi, asi by vyzeral ako fantast.

Lietanie je totiž vždy a za každých okolností predsa fantastické!

Výstava by mohla byť príležitosťou zamyslieť sa nad tým,
že veľa vecí okolo nás je nezvyčajných a krásnych,
že človeku dáva veľa možností,
a že tie možnosti má v sebe.
Že vždy je tu niečo, čo ho môže povznášať...

KAPITOLA PRVÁ
LIETANIE DO KRAJINY FANTÁZIE

/Inšpirácia mýtami a bájami)

A)

Kridla ako dar výnimočnosti...
ako symbol odvahy, sily a nesmrteľnosti.

Rozprávanie o bájných bytostiach.

Niektoré z nich znamenali prítomnosť nedostihnuteľného božstva / **fénix** /, iné pomoc ako dar od priaznivo naklonených bohov / **Pegas** /, iné špeciálnu a zvlášť silnú prekážku, ktorá stála v ceste za víťazstvom alebo odmenou / **sfinga, vták ohnivák** /.

Okrídlený kôň Pegas pomohol gréckemu hrdinovi Bellerofontovi zničiť obludnú bytosť **chiméru**, ktorá v krajine šírla strach a hrôzu.

„**Bellerofontes** sa do tejto úlohy zaplietol kvôli tomu, že sa do neho nešťastne zamilovala Anteia, manželka kráľa Proita. Urazená nahovorila svojmu manželovi, že ju Bellerofontes chcel znásilniť. Proitos poslal mladého hrdinu za kamarátom Iobatom. A Iobates ho požiadal, aby zničil obludu, ktorá panovala nad mestom Lýkia. Chiméra mala telo kozy, leviu hlavu a hadí chvost. Požierala celé stáda dobytka a ohnivým dychom podpaľovala polia.

Bellerefonta obdarila bohyňa Aténa. Zaslala mu okrídleného Pegasa a darovala mu aj zlatú uzdu. Pegas mu pomohol a tak si zachránil život.

Neskôr však koňa zneužil na sebecké ciele – vyšvihol sa naň a chcel na ňom prísť na zhromaždenie bohov. Kráľ bohov Dia však jeho povýšenosť nahnevala a kôň svojho pána zo seba zhodil.“

Pegas bol okrem toho symbolom básnického umenia. Hovorí sa, že básnici jazdia na Pegasovi. Alebo že na ňom lieta ten, kto má veľkú fantáziu.

(V gréckom meste Téby vznikol príbeh o Oidipovi, ktorý porazil sfingu – okrídleného tvora so ženskou hlavou a ženským telom. Aj Oidipus si tým zachránil vlastný život.

Za sfingou sa dostal potom, čo nevedomky zabil svojho vlastného otca a chcel sa uchádzať o ruku svojej vlastnej matky. Oboch svojich rodičov nepoznal. Zbavili sa ho, hneď, ako sa narodil, z obavy naplnenia veštby, že Oidipus raz svojho otca zabije.

Za sfingou ho poslal vlastný brat, ktorý sa po smrti otca dostal na trón. Ak chcel ruku ovdovenej Iokasty, musel splniť úlohu.

Sfinga každého, kto nezodpovedal jej otázku, zhodila do priepasti. Oidipa sa spýtal: Čo chodí ráno po štyroch, na obed na dvoch a večer na troch nohách?

Oidipus poznal odpoveď, a tak do priepasti putovala sfinga).

Egypt'ania zase rozprávali báje o tajomnom vtákovi Fénixovi. Symbolizoval ich vieru, že všetko, čo uhynie, znovu raz ožije. Fénix sa totiž sám vo svojom hniezde spálil, a vzápätí znovu vznikol omladený zo svojho popola.

(Ruskí rozprávkari mali radi príbeh o vtákovi ohnivákovi.)

Materiály, ktoré by vo výstave mohli byť použité : reprodukcie gréckych vázových vlysov, nástenných malieb a reliéfov s motívmi citovanej mytológie...

ilustrácie rôznych umelcov k Starým gréckym bájam...

ilustrácie IVANA BILIBINA k Ruským rozprávkam (Ivan cárvič a šedý vlk), ako aj ilustrácie ďalších umelcov inšpirovaných ľudovou slovesnosťou.

Táto časť expozície, venovaná umeniu, by mala pôsobiť v porovnaní s vystavenými prírodnými a technickými exponátmi nanajvyš fantaskne...

B)

KRÍDLA AKO ŠPECIALITA ANJELOV

Rozprávanie o bytostiach, ktoré sprevádzajú ľudskú vieru v nadprirodzené sily.

*„Lietat' môžu len anjeli. Keby Boh chcel, aby lietali aj ľudia, bol by im dal krídla.“
/Americký biskup Write, okolo roku 1900/*

Tak, ako draví vtáci, aj bohovia sídlili v ľudských predstavách veľmi vysoko. Niekde medzi nimi, na pol ceste od ľudí k bohom, sa pohybovali anjeli. Boli vnímaní ako bytosti, ktoré sú napoly ľuďmi a napoly bohmi.

Mali schopnosť lietať, ale pohybovali sa často pri zemi, pri ľuďoch. Zlietavali k nim dolu zo sveta bohov, aby odovzdali varovnú alebo povzbudivú novinu. Aby ľuďom pomohli.

Slovo **anjel** pochádza z gréckeho slova **angelos**, čo znamená **posol**.

Hovorí sa, že na nebesiach sídli nekonečné množstvo anjelov. Ľudí to fascinovalo a snažili sa ich nejako utriediť, zaradiť do chórov a každej skupine prisúdiť inú funkciu.

Serafíni a cherubíni nemôžu ľudí navštevovať, archanjeli áno.

Anjeli bývali zobrazení rôzne.

Častorazy to bolo iba svetielko.....

C)

KRÍDLA AKO CESTA K VYSNÍVANEJ SLOBODE

Rozprávanie o krídlach, ktoré sú zhmotnením jednej z našich najväčších túžob a potrieb –

slobody:

Rozprávanie o Daidalovi a Ikarovi
(nás zároveň privádza k prírode)

„Daidalos skúsil zostrojiť presne také krídla, ako videl u vtákov. Bol vlastne prvým človekom, čo zostrojil krídla - dômyselný staviteľ, sochár a mechanik, vážený v celých Aténach, a vraj nezniesol konkurenciu. Keď sa dozvedel o šikovnosti svojho synovca, ktorý vyrobil prvú pílu, prepadla ho priam nenávisť – svojho synovca zhodil z Akropoly. Za trest sa dostal do vyhnanstva na ostrov Krétu, aj so svojim synom Ikarom. Ako sa z neho dostať? Daidalos začal zošívajť vtáacie krídla a zliepať ich voskom.

Vyrobil dva páry, jeden pre seba, druhý pre syna. Neleť ani veľmi nízko, aby sa ti do krídel nedostala morská pena, ani príliš vysoko, aby ti slnko neroztopilo vosk, vravel mu. Ale Ikaros sa nechal uniesť krásou letu, zaletel príliš vysoko a vosk sa rozpálil. Daidalos už videl iba roztrúsené pierka na mori.”

Odvtedy sa v našej reči vyskytuje výraz Ikarov pád – symbolizuje život, ktorý si človek zmaril na ceste hore.

KAPITOLA DRUHÁ

LIETANIE NA ZEMI

/inšpirácia prírodou, inšpirácia tým, čo je okolo nás/

A)

NA MOTÝLÍCH KRÍDLACH

/obdivovanie tvarov, farieb, zvukov/

Motýle sú najkrajším hmyzom. Zvuk či šuchotanie ich krídel na nás pôsobí veľmi príjemne, upokojujúco.

Ktorý zo zvukov patrí motýľovi?

Najväčšie motýle sú z čeľade **ornitoptera**. Rozpätie ich krídel dosahuje okolo 28 cm. Najkrajšieho motýľa len sotva možno určiť, veľa je takých, čo sú nádherne sfarbené. Ich farbu vytvárajú tisícky drobulinkých šupiniek, ktoré majú na krídlach poukladané ako škridle na streche.

Niekedy sú skutočne sfarbené, ale často len povrch šupiniek spôsobuje, že sa na nich láme svetlo, takže hrajú dúhovými farbami.

Kvôli kráse sa motýle chytali a teraz sú mnohé chránené.

Všetky motýle majú štyri krídla, ktoré pracujú súčasne ako jeden pár.

Mávajú nimi dosť pomaly, napríklad dvadsaťkrát za sekundu. Mnohé zas lietajú rýchlo a výkonne.

Niektoré dokonca preletia veľké vzdialenosti. **Babôčka biela** napríklad môže preletieť zo Sahary do Británie - čo je 2000 km – za 14 dní.

Americký motýľ **monarch** sa zas každoročne sťahuje z kalifornie do Kanady a občas, náhodou, preletí aj cez Atlantický oceán.

(Expozícia vybraných zástupcov motýlej ríše)

B) LIETAM AKO VTÁK

/veľkosti, typy krídel, spôsob letu/

Krídla a perie sú spoločným znakom pre 8700 druhov vtákov, ktoré dnes na svete žijú.

Najväčšie rozpätie krídel má albatros s'ahovavý (až do štyroch metrov).

Najmenším vtákom je **kolibrík** – má 6 cm od špičky zobáka po chvost.

Najdlhší let bez prestávky sa podarí **kolibríkovi grónskemu**, 4100 km, najrýchlejší zas **sokolovi s'ahovavému** – 180 km.

(Expozícia zmienených zástupcov vtácej ríše)

KAPITOLA TRETIA

LIETAJÚCI ŠTALENCI

/Ludia sa pustili do skutočného lietania/

Začína sa naozaj lietať, vymýšľajú sa a konštruujú prvé stroje. Spočiatku vôbec nie úspešne. Prichádza sa na to, že ľudská sila na lietanie stať nebude.

Čím do väčších výšok siahame, tým sa zdáme menší v očiach tých, čo sa lietať nenaučili!

PODROBNÉ POZOROVANIA (Leonardo da Vinci)

Túžba po rozlete a poznaní bola blízka aj veľkému umelcovi Leonardovi da Vinci. Tvoril v 16. storočí, v období, ktoré odborníci volajú taliansky Cinquecento, lebo jeho letopočet začínal číslicami tisícpäťsto.

Obdobie renesancie bolo bohaté na géniov, umelci sa nevenovali len umeniu a vedeli debatovať nielen o ňom. A tak aj Leonardo, maliar, bol odborníkom na všeličo iné, poznával svet po mnohých stránkach. Z jeho skíc, zápisníkov, poznámok pri kresbách vieme, čím všetkým sa zaoberal. Dlhé roky strávil pozorovaním a analyzovaním letu hmyzu a vtákov. Pomohlo mu to pri navrhovaní **lietajúceho stroja** – veril, že raz sa stane skutočnosťou. Ľudia, ktorí žili v jeho okolí, ho považovali za podivína...

PRVÉ POKUSY

„Čo bolo možné vynájsť, už bolo vynájdené. Ľudský duch je na vrchole svojich schopností. Technický pokrok nemá kam pokračovať.“ /biskup Milton Write, 1870/

„Snád' predsa. Možno, že za 50 rokov sa ľudstvo naučí lietať.“ /Americký učiteľ/
„To je rúhanie“. /Milton/

Najprv sa ľudia snažili vzlietnuť pomocou vlastných rúk a rôznymi napodobeninami vtáčích krídel.

V 9. storočí sa spúšťal z veže na akýchsi umelých krídlach mních **Oliver z Malmesbury**. Najprv sa mu vraj let daril, ale keď si uvedomil, čo sa s ním vlastne deje, že lieta, zľakol sa, premohol ho strach. Spadol a zranil sa.

Podobne dopadol opäť **Damián z La Mancha** okolo roku 1500. Vyliezol na hrad Stirling neďaleko Edinburghu. Spadol a zlomil si nohu. Potom s úsmevom povedal: „Spadol som, lebo nejaký zlomyselník mi primiešal do orlieh pierok slepačie.“

Príbeh mnícha **Cypriána**.....

Okolo roku 1860 zostrojil Francúz **Le Brois** stroj, ktorý sa podobal na albatrosa. Mal jeho hmotnosť a v pomernom zväčšení aj veľkosť. Štartoval z dvojkolesovej káry a prešiel asi sto metrov.

Bratia **Gustav a Otto Lilientahl** skúšali vplyv prúdenia vzduchu na rôzne tvary krídel.

Zhotovili draka, ktorý mal klenutú plochu krídel ako vták.

Objavili tajomstvo, že úspech letu môže spočívať v tom, že krídla lietadla majú vyklenuté nosné plochy.

Postupne ľudia prišli na to, že len ľudská sila nestačí. Že treba **motor**.

KAPITOLA ŠTVRTÁ

O LIETANÍ

/Lietanie je realitou – znie to fantasticky/

Lietanie začína byť módou, náruživí amatérski konštruktéri už nikomu nepripadajú ako šialenci, vlády štátov začínajú financovať výskumné programy.

Silou motora sa lietajúce stroje dostávajú vysoko do vzduchu a aj v ňom vydržia.

Človek letí, a pritom zostáva na zemi.

Prvý zlatý vek lietania prišiel na začiatku 20. storočia. Začínali sa množiť motorové stroje. Záujem o ich úspechy a neúspechy bol masový.

Na lietadle rád lietal aj francúzsky spisovateľ **Antoine de Saint Exupéry**.

Raz mal poruchu na svojom lietadle a núdzovo pristál na púšti. Ráno ho zobudil čudný hlas, ktorý chcel, aby mu nakreslil ovečku.... Ten príbeh určite poznáte.

Antoine spoznal **Malého princa**, chlapca, ktorý nevedel, čo je to lietadlo.

A tak mu to Antoine vysvetlil.

(V tomto priestore navrhujeme vystaviť fotografie, knihy s ilustráciami, príp. bábky viažuce sa k A. de Saint-Exupérymu, jeho Malému princovi, resp. iným dielam: Nočný let atp.)

V A R I Á C I E
na
MODERNÉ a SÚČASNÉ LIETANIE

„Mr. Rogalo“

(a tí druhí)

„Netreba vyvíjať žiadnu námahu, o nič sa zbytočne nesnažiť, len sa nechať unášať vetrom“...

Vizualizácia : technika ľudského lietania by mala byť v tomto oddelení zameraná na výber najprotikladnejších vznášadiel všetkého druhu (reprodukcie rytín, kresieb, technických návrhov, malieb a fotografií, makety nevynímajúc).

Zastúpené by tu mali byť i filmové zábery historických pokusov človeka o vzlietnutie...

(Za úvahu by možno stála i projekcia hraného filmu PRETEKY V LIETANÍ alebo niektorý z filmov Karla Zenmana :VYNÁLEZ SKAZY, BARÓN PRÁŠIL atď.)

KAPITOLA PIATA

NÁVOD NA LIETANIE

/krídla ako metafora/

Miesto na rozmýšľanie,

hľadanie

i

vlastné výmysly.

Načo sú nám krídla?

Prečo nie všetko, čo má krídla, letí?

/pštros, sliepka, tučniak, klavírne krídlo,

futbalové krídlo/

Čo nás povznáša?

Čo povznáša teba?

Toto oddelenie vo výstave by malo byť vyhradené interaktivite detských návštevníkov.

V jeho rámci sa budeme snažiť vytvoriť priestor, v ktorom bude možné pomocou hry

(zväčšenými kartami s výraznými obrázkami,

alebo

klasickou hrou LETÍ, LETÍ, VŠETKO LETÍ...podporenou vizuálnymi znakmi)

odpovedať na vyššieuvedené otázky.

Za úvahu by stáli *dielne*, v ktorých by deti navrhovali lietajúce stroje podľa

vlastnej fantázie, prípadne by sa ich pokúsili vystrihnúť z papiera a zlepiť.

(Tí menší by sa venovali maľovaniu motýľích a vtáčích krídel...)

Pre chlapcov by mohli byť pripravené tzv. *modelárske dielne*, v ktorých by sa pod

vedením odborného asistenta zaoberali zostrojením vybraného modelu á la Jules

Verne.

